

СТАНОВЛЕННЯ ВЛАСНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ САМОСТІЙНОСТІ В СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Мельничук Тетяна Іванівна¹

¹ Кандидатка психологічних наук, старша дослідниця, провідна наукова співробітниця лабораторії організаційної та соціальної психології Інституту психології імені Г.С. Костюка Національної академії педагогічних наук України м. Київ (Україна)

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5205-9958>

UDC: 159.92

АНОТАЦІЯ

У статті проаналізовано ключові аспекти формування економічної самостійності студентської молоді в умовах сучасних соціально-економічних змін. Розглянуто роль фінансової грамотності, соціально-економічного статусу, психологічних характеристик та освітнього середовища. Встановлено, що молодь з вищим рівнем фінансової грамотності та досвідом роботи демонструє більшу готовність до економічної незалежності. Виявлено значущість менторства, робочого досвіду та доступу до фінансових послуг. Запропоновано впровадження освітніх програм з фінансової грамотності, які поєднують теорію і практику. Подальші дослідження мають бути зосереджені на впливі соціально-економічних та психологічних факторів на економічну поведінку молоді в Україні.

Ключові слова: економічна самостійність, фінансова грамотність, соціалізація молоді, економічна поведінка, соціально-економічні фактори.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями.

Економічна самостійність молоді є важливим аспектом їх соціальної адаптації та інтеграції в суспільство. У сучасному глобалізованому світі, де економічні умови постійно змінюються, економічна самостійність стає ключовим фактором, що визначає здатність молодих людей забезпечити свою фінансову стабільність і соціальне благополуччя. Проблема економічної самостійності студентської молоді є актуальною в умовах сучасного суспільства, де молоді люди стикаються з необхідністю забезпечення себе фінансово. Це ва-

жливе наукове та практичне завдання, оскільки від рівня економічної самостійності залежить успішна соціальна адаптація та інтеграція студентів у доросле життя. Зважаючи на динамічні економічні зміни, розвиток навичок самостійного фінансового управління стає критично важливим. Адже, економічна самостійність передбачає здатність молодої людини самостійно забезпечувати свої фінансові потреби без залежності від батьків, державної підтримки або інших зовнішніх джерел. Це включає стабільний дохід, управління особистими фінансами та можливість задовольняти основні матеріальні потреби (Lusardi & Mitchell, 2014). Ми можемо відмітити цей фе-

Address for correspondence, e-mail: editpsychas@gmail.com
Copyright: © Tetiana Melnychuk

This is an Open Access journal, all articles are distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International (CC BY-NC-SA 4.0) License (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>), allowing third parties to copy and redistribute the material in any medium or format and to remix, transform, and build upon the material, provided the original work is properly cited and states its license.

номен як автономія молоді. Автономія молоді в економічному контексті включає вміння приймати самостійні фінансові рішення, аналізувати економічні ситуації та адаптуватися до змін у економічному середовищі. Це сприяє розвитку критичного мислення та відповідальності (Mandell & Klein, 2009).

Формування економічної автономії студентської молоді може відбуватися за допомогою різних механізмів та факторів. Фінансова освіта - надання молоді доступу до фінансової освіти та навичок управління грошима допомагає їм розуміти принципи економічної самостійності, вчити їх планувати бюджет, зберігати та інвестувати гроші (Mandell, L., & Klein, L. S. (2009). Менторство та підтримка - наявність ментора або підтримки від батьків, родини чи спільноти може сприяти розвитку економічної самостійності молоді, надавати їм поради, підтримку та можливість для економічного розвитку. Робочий досвід - здобуття робочого досвіду через роботу, стажування або підприємництво допомагає молоді розвивати навички та здібності, необхідні для досягнення економічної самостійності під час навчання у вузі, проходження різних стажувань, волонтерства тощо. Підприємницька діяльність - розвиток підприємницьких здібностей та запуск власного бізнесу може стати шляхом до економічної автономії, надаючи можливість контролювати власні доходи та ресурси. Доступ до фінансових послуг - забезпечення доступу молоді до банківських послуг, кредитів за низькими ставками, страхування та інших фінансових інструментів сприяє їхній економічній незалежності та автономії.

Взаємодія з іншими через тренінги, нав-

чальні спільні програми є одним із важливих та найбільш популярним серед молоді для отримання фінансової грамотності. У середовищі, де молоді люди взаємодіють з іншими, відбувається обмін досвідом та знаннями, що сприяє підвищенню самооцінки та економічної самостійності. Групові навчальні програми та тренінги з фінансової грамотності, де учасники можуть ділитися своїми знаннями та досягненнями, ефективно підвищують рівень самооцінки і мотивацію до економічної активності (Hirschi, 1969).

Ці механізми можуть працювати разом або окремо, сприяючи формуванню економічної автономії молоді (самостійності), підвищенню їхнього фінансового стану та незалежності.

Досить важливим є розвиток економічної свідомості у молоді. Адже розвиток економічної свідомості є фундаментом для досягнення економічної самостійності молоді, оскільки забезпечує необхідні знання, впевненість та навички, що допомагають молодим людям самостійно управляти своїми фінансами та адаптуватися до економічних умов. Економічна свідомість включає в себе глибоке розуміння основних економічних концепцій та фінансових принципів, що є критично важливим для фінансової грамотності, здатності до прийняття обґрунтованих економічних рішень, зміцнення психологічної впевненості; самореалізації та підвищенню відчуття самоцінності, що включає і самоставлення; соціальної адаптації та підвищення рівня економічної культури. Фінансово грамотні люди здатні ефективно управляти своїми грошима, планувати бюджет, робити заощадження та інвесту-

вати (Lusardi & Mitchell, 2014). Це, в свою чергу, сприяє економічній самостійності, оскільки дозволяє уникати фінансових труднощів та боргів.

Економічно свідомі молоді люди краще адаптуються до соціально-економічних умов, швидше знаходять роботу та ефективніше використовують наявні ресурси, що сприяє їх інтеграції в суспільство та підвищує загальну економічну стабільність.

Загальна проблема формування економічної самостійності чи автономії студентів тісно пов'язана з такими важливими завданнями, як розвиток фінансової грамотності, підвищення рівня обізнаності щодо управління особистими фінансами, а також створення сприятливих умов для молодих людей, що прагнуть досягти економічної незалежності/самостійності. У контексті економічних, соціальних та політичних змін в Україні це питання набуває ще більшої актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Здійснюючи теоретико – методологічний аналіз досліджень ми вважаємо, що самооцінка та її розвиток є критично важливим для економічної самостійності молоді як з точки зору суб'єктності, так і інтерсуб'єктності. У парадигмі суб'єктності висока самооцінка сприяє автономії, активності та здатності до саморегуляції. У парадигмі інтерсуб'єктності самооцінка зміцнюється через соціальну підтримку, колективне навчання та інституційну підтримку. Поєднання цих підходів забезпечує комплексний розвиток економічно самостійної особистості. (Bandura, A. (1977); Deci, E. L., & Ryan, R. M. (1985)

Однак розвиток самооцінки також потребує підтримки з боку соціальних інститутів, таких як школи, університети та державні програми. Вони можуть надавати ресурси та можливості для молоді, що допомагає їм розвивати фінансову грамотність і впевненість у своїх економічних рішеннях (Hira & Loibl, 2008).

Різні аспекти економічної соціалізації молоді були предметом вивчення багатьох дослідників, таких як Lusardi та Mitchell (2014), Mandell та Klein (2009), які зосередилися на впливі фінансової грамотності на економічну поведінку молоді. Вони довели, що фінансова грамотність є критично важливою для формування економічної самостійності, оскільки вона сприяє розвитку навичок прийняття фінансових рішень, управління бюджетом, заощадження та інвестування.

Водночас, дослідження показують, що в Україні рівень фінансової грамотності серед молоді залишається низьким (Тищенко, 2017; Бонд, Куценко, Лозинська, 2010). Проблеми, пов'язані з недостатньою обізнаністю у фінансових питаннях, ускладнюються через обмежений доступ до фінансових інструментів та низький рівень довіри до фінансових установ. Це вказує на необхідність подальшого вивчення факторів, що впливають на економічну самостійність студентської молоді в умовах української реальності.

Дослідники також звертають увагу на психологічні аспекти економічної самостійності молоді. Bandura (1977) розробив теорію самоефективності, яка пояснює, як особисті переконання у власних силах впливають на економічну поведінку. На думку Bandura, мо-

лоді люди, які вірять у свої фінансові можливості, демонструють вищий рівень економічної самостійності, оскільки вони більш схильні до ризику та прийняття самостійних фінансових рішень.

Нажаль, але так і лишається в Україні нерозв'язаними проблеми підвищення фінансової грамотності студентів (молоді) як потенційних вкладників у розвиток і забезпечення стабільності суспільства. Аналіз поточного стану в Україні показує відносно низьку ступінь знань з фінансових проблем серед громадян, що виявляється у використанні основним чином простих банківських продуктів і послуг, не знанні власних прав як покупців фінансових послуг та загальній недовірі до банківських установ.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми

Незважаючи на значний обсяг наукових досліджень у галузі фінансової грамотності та економічної соціалізації, існують аспекти, які залишаються невіршеними. Серед них — дослідження психологічних чинників, які впливають на формування економічної самостійності студентської молоді в умовах економічної нестабільності в Україні. Також недостатньо вивчено вплив соціальних інститутів, таких як сім'я та система освіти, на розвиток економічної свідомості молоді.

Особливо важливо розглянути, як специфічні соціально-економічні умови та традиції впливають на формування фінансових переконань студентів та їхні економічні стратегії. Також варто дослідити, як особисті характеристики (самооцінка, рівень мотивації) та доступ до фінансових ресурсів впливають

на здатність студентів досягти економічної незалежності.

Понад половини громадян України не займаються проблемами прогнозування бюджету сім'ї і проводять затрати неупорядковано, не замислюючись відносно можливості формування заощаджень. Якщо заощадження і наявні, то тільки як залишки після задоволення поточних сімейних потреб (Бонд, Куценко, та ін., 2010).

Лише 30 % громадян витрачають грошові кошти, які залишилися, на придбання споживчих товарів, тільки 10 % інвестують грошові кошти на вкладні рахунки в банківських установах і менше 1 % здійснюють вкладення в капітальні інструменти. Варто зауважити також, що приблизно 40 % наших співвітчизників не мають банківських рахунків, через що не мають можливості скористатися бодай традиційними банківськими послугами. Решта громадян України – переважно використовують банківські послуги з переказу грошових коштів, сплати комунальних платежів, проведення операції з банківськими платіжними картками, валютно-обмінними операціями, одержують банківські споживчі кредити і використовують платіжні термінали для переказу (Бонд, Куценко, та ін., 2010).

Отже, фінансова грамотність, яку здобуває молодь через різні освітні програми є важливим чинником для подальшої самостійності при економічній соціалізації. Також, для становлення економічної самостійності, наразі важливу роль має і соціально-економічний статус який займає родина у суспільстві. В Україні ще не достатньо таких досліджень,

але у міжнародній практиці соціально-економічний статус є вагомим чинником для формування власної економічної самостійності молоді, особливо студентської. Тому визначення механізмів становлення власної економічної самостійності в системі економічної соціалізації молоді є досить актуальним і на часі.

Метою цієї статті є вивчення психологічних, соціальних та економічних чинників, що впливають на формування економічної самостійності студентської молоді в Україні, а також визначення можливих шляхів покращення цього процесу через інтеграцію нових освітніх і соціальних ініціатив.

Наукове обґрунтування методології дослідження

Для вивчення механізмів становлення власної економічної самостійності в системі економічної соціалізації молоді було проведено дослідження «Психологічні чинники економічної самостійності студентів». Дослідження було проведено за допомогою емпіричних методів, зокрема, анкетування студентів Національного авіаційного університету. Спеціально розроблена анкета включала питання, спрямовані на дослідження рівня економічної самостійності студентів, впливу батьків на цей процес, а також ролі закладів вищої освіти. Використовувались методика «Незавершені речення» (перевагою методики є гнучкість, можливість пристосування до різноманітних дослідницьких завдань) для оцінки суб'єктивного економічного статусу респондентів, шкали оцінок самооцінки, та рефлексивні оцінки за шкалою «бідний-багатий».

Методологія включала кількісний ана-

ліз даних, отриманих від 68 респондентів віком від 18 до 20 років, які були обрані випадковим чином серед студентів на пряму підготовки «Менеджмент». Також було застосовано кореляційний аналіз для вивчення зв'язків між фінансовими стратегіями студентів та їхнім соціально-економічним статусом.

Виклад основного матеріалу дослідження

Результати дослідження показали, що значна частина студентів усвідомлює необхідність економічної самостійності, проте стикається з певними бар'єрами на шляху до її досягнення. Близько 60% опитаних студентів не мають економічної самостійності, але 95% з них прагнуть її досягти. Серед основних причин, які заважають досягти економічної незалежності, респонденти називають нестачу часу (40%), брак знань та умінь (30%), а також недостатній рівень фінансової підтримки (5%).

Аналіз показав, що студенти, які мають досвід роботи, демонструють вищий рівень фінансової грамотності та більш ефективні стратегії управління фінансами. Вони частіше орієнтовані на заощадження, інвестування у фінансову освіту та використання різних фінансових інструментів.

Дослідження проводилося у 2023 році. Середній вік респондентів складав 18–20 років, сімейний стан – неодружений/неодружена. Охоплено у дослідженні було 68 студентів.

Приблизно половина респондентів (53%) тільки учиться, друга половина – учиться та постійно працює. Основна сфера зайнятості працюючих студентів – надання послуг насе-

ленню (адміністратор, водії, репетитори, няні, робітники кафе, ресторанів та ін.).

На перше запитання «Що Ви розумієте під економічною самостійністю?» були отримані такі відповіді: здатність самому забезпечувати задоволення своїх потреб – 37 %, фінансова незалежність – 20 %, здатність орієнтуватися в економіці та знаходити способи заробляти кошти для існування – 43 % (рис.1).

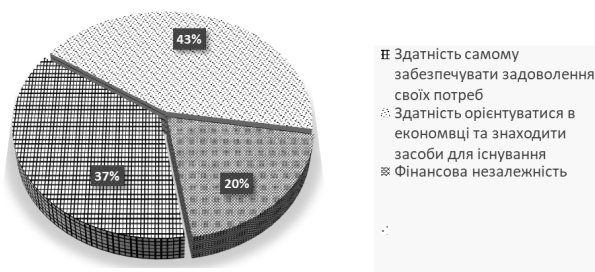

Рис.1. Розподіл відповідей на питання «Що Ви розумієте під економічною самостійністю?»

Можна дійти висновку, що студенти усвідомлюють необхідність самим забезпечувати свої потреби.

На основі відповідей на запитання можна говорити про те, що 60% опитаних не мають економічної самостійності, але 95% з них хотіли б стати економічно незалежними, 5% не замислювалися над цим питанням.

Причиною ж, що викликає труднощі на шляху до економічної незалежності, 40% опитаних назвали нестачу часу, 30% – брак знань та умінь, 25% опитаних стримує навчання, та 5% – брак грошей. Ці відповіді дають змогу говорити, що студенти замислюються про своє фінансове майбутнє.

У межах дослідження було прийняте рішення провести аналіз впливу на становлення економічної самостійності студентів такого

чинника, як сім'я. На питання «Чи забезпечують Вас батьки матеріально?» 67% респондентів відповіли «так, повністю», 33 % – «так, частково» (рис. 2). З цього можна дійти висновку,

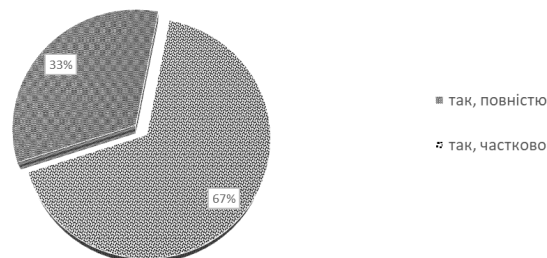

Рис.2. Матеріальне забезпечення студентів

ку, що 33 % студентів мають додатковий заробіток і вже частково матеріально незалежні від батьків. Це непоганий індикатор їхньої економічної самостійності. Причому на частковому забезпеченні перебувають 25% дівчин та 43% юнаків. Отже, студенти прагнуть самостійного отримання заробітку.

На запитання «Чи навчають Ваші батьки Вас основам фінансової грамотності (як правильно заробляти та витратити гроші)?» було отримано такі відповіді: 47 % – навчають, 23 % – не навчають, 30 % – важко відповісти (рис.3). Такі відповіді говорять про необхідність проведення розмови з батьками на цю тему, оскільки багато звичок формуються саме у сім'ї.

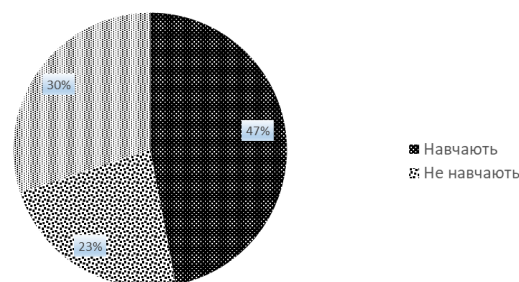

Рис.3. Розподіл відповідей на питання «Чи навчають Ваші батьки Вас основам фінансової грамотності (як правильно заробляти та витратити гроші)?»

Далі опитаним пропонувалося вибрати декілька найбільш значимих для економічної самостійності якостей. Найпоширенішими стали: відповідальність (самооцінка можливостей) – 80%, самоорганізація (самооцінка своїх сил) – 70%, працездатність – 65%.

З тих же якостей студенти мали вибрати кілька найбільш розвинених у них. Відповіді майже збіглися: відповідальність – 70%, працездатність та вміння працювати у команді – по 45%, прагнення до самовдосконалення – 40%. Можна зробити висновок, що відповідальність та працездатність – це ті дві якості, які студенти вважають важливими та розвивають у собі.

Оскільки не лише сім'я, а й вищий навчальний заклад впливає на економічне майбутнє студента, було поставлено питання «Чи повинен вищий навчальний заклад сприяти працевлаштуванню своїх студентів та випускників?». Відповіді вийшли такими: 90% вважають, що вищий навчальний заклад повинен допомагати і студентам, і випускникам, а 10% – лише студентам.

Наступні питання були пов'язані із трудовою діяльністю самих батьків. 80% батьків є найманими працівниками, підприємницькою діяльністю займаються лише 13%. При цьому більшість батьків (57%) здобули вищу освіту, середня професійна – лише у 33% опитаних.

Це наштовхує на думку, що частина студентів не отримала первинних уявлень про навчання у закладі вищої освіти від батьків, адже останні не навчалися в ньому (рис. 4).

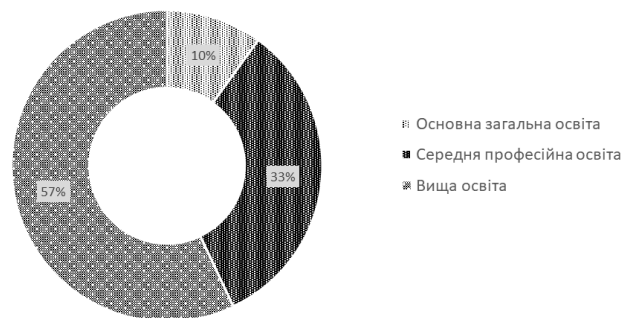

Рис.4. Освіта батьків

Далі ми вивчили взаємодію студентів із своїми батьками з питань професійного розвитку. Судячи з результатів відповідей, більшість (60%) батьків ділиться своїм професійним досвідом зі своїми дітьми. Можна зробити висновок, що діти таких батьків вже мають уявлення про те, як працювати, і, можливо, мають корисні зв'язки, які стануть у нагоді їм у майбутньому.

Потрібно також з'ясувати, чи стимулюють батьки своїх дітей до самостійного отримання прибутку. Було питання, орієнтоване на виявлення готовності старшого покоління фінансувати додаткові курси для збільшення професійної компетенції студентів. 60% батьків готові до повної оплати, 20% – до часткової, 20% зазнали труднощів при відповіді на поставлене запитання. Причому на повну оплату курсів переважно згодні батьки дівчин (50%), лише 42% батьків юнаків.

Ще було поставлено питання: «Чи сприяють батьки тому, щоб Ви забезпечували себе самі?» (рис. 5). Позитивно на нього відповіли лише 40% респондентів, 54% відповіли – ні, 6% не змогли відповісти. Це не дуже хороший результат, оскільки батьки зі своїм досвідом та можливостями могли б допомагати своїм

дітям у працевлаштуванні, хоча б порадою, а краще діяльною участю, але без зайвої опіки.

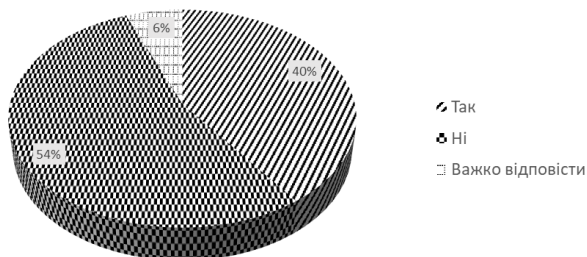

Рис. 5. Розподіл відповідей на питання «Чи сприяють батьки тому, щоб Ви забезпечували себе самі?»

Важливим показником економічної самостійності є здатність самостійно вирішувати фінансові проблеми. У студентів найбільш поширеними стратегіями поповнення фінансових коштів у ситуації, коли витрати перевищують суму кишенькових грошей, є: звернення до батьків або чоловіка з проханням заповнити передчасно витрачені кошти (30% респондентів), позичати у друзів (24%), «затягнути пояс» і чекати наступної виплати кишенькових грошей батьками або заробітної плати (12%). Крім того, більшість респондентів зазначили, що поряд з пошуком джерел поповнення фінансових коштів у цій ситуації вони намагаються економити гроші, що залишилися (72%) і скорочують свої витрати (16%).

Кореляційний аналіз також виявив зв'язок між формою зайнятості молодих людей і стратегіями вирішення фінансової проблеми ($\chi^2=0,23$; $p=0,007$). Ті респонденти, які навчаються та працюють, у ситуації дострокової витрати фінансових коштів або чекають на наступну заробітну плату або виплат батьками кишенькових грошей (але не просять у батьків і не позичають у друзів), або зазначають, що з ними таких ситуацій не буває. Студенти, які

тільки навчаються, більшою мірою готові звернутися до батьків із проханням отримати гроші на кишенькові витрати чи вступають у боргові відносини із друзями.

Аналіз стратегії підтримки стабільності фінансового становища, яким віддають перевагу молоді люди, виявив, що 76,5% з них орієнтовані на ощадливу поведінку (заощадження частини фінансових коштів, що одержуються щомісяця, на випадок непередбачених ситуацій у майбутньому); 32,6% вибірки схильні до інвестування у валюту та цінні папери (купівля та продаж валюти, цінних паперів, криптовалюти); 30,3% – до інвестування у фінансову освіту (вкладення коштів у навчання з метою ліквідації економічної неграмотності).

Останнє значно розрізняє (за кр. Краскала-Уолліса) групу студентів за критерієм наявності/відсутності досвіду роботи ($p=0,004$). Ті з них, які поєднують навчання та роботу, більшою мірою схильні до вкладення коштів у економічну грамотність, ніж молоді люди, які обмежують свою діяльність навчальною.

Зауважимо, що аналогічні результати було отримано у лонгitudному дослідженні S. Shim, J. Serido та Ch. Tang, проведеному в період фінансової кризи 2008-2009 року в одному з американських університетів (Shim, Serido, 2020).

Дослідниками було виявлено, що не власне заощадження коштів забезпечує високий рівень позитивного сприйняття студентами свого економічного благополуччя в майбутньому (автори вимірювали рівень щастя за опитувальником Соні Любомирської), а їхня активність, що виявляється у використанні

молодими людьми різних стратегій: інвестування, навчання фінансовій поведінці, збереження. Вони виявили, що активність групи студентів, які обрали не одну, а одразу декілька різних стратегій, згодом забезпечила молодим людям почуття економічної безпеки.

У нашій роботі лише третина респондентів була орієнтована різні способи підтримки стабільності свого фінансового становища. Більшість із них – навчаються та працюють. Цей факт свідчить про значимість трудового досвіду як чинника економічної самостійності учнівської молоді.

Отже, отримані нами дані дозволяють зробити проміжний висновок про те, що такий чинник як наявність трудового досвіду, у респондентів пов'язаний з їх спрямованістю на перспективне планування витрат і певними стратегіями вирішення фінансових проблем..

Аналіз настанов респондентів, пов'язаних із здобуттям молодими людьми економічної самостійності в майбутньому, показав наступне: 18% вибірки абсолютно згодні з тим, що можна стати матеріально та фінансово самостійними вже після завершення навчання у школі, тому що є можливість поєднувати навчання та роботу; 51% респондентів вважає, що стануть незалежними від батьків після здобуття диплома про вищу освіту; 33% учасників дослідження пов'язують фінансову самостійність з тим періодом, коли вони створять свою сім'ю та у них з'являться діти; 30% молодих людей упевнені, що така перспектива можлива лише за умови отримання «прибуткового місця» роботи; 9% вибірки наголосили, що «фінансова незалежність від батьків – це утопія. В наш час молоді люди ви-

живають лише при підтримці батьків». Нарешті, 45% учасників дослідження погодилися з тим, що «матеріальна та фінансова самостійність може бути набута у будь-який час, тому що це залежить не від якихось зовнішніх умов, а від самої людини.

Тобто, зазначена частина молоді має досить велику самооцінку, що впливає на здатність молоді до саморегуляції, що включає постановку цілей, планування та управління ресурсами. Молоді люди з високою самооцінкою здатні ефективніше планувати свої фінанси, робити заощадження та уникати непотрібних витрат. Відтак, розуміння людиною сукупності наявних у неї уявлень про себе, оцінкових характеристик, переживань, пов'язаних зі своєю особистістю, впливають не тільки на її сьогодення та взаємини з іншими, але й на побудову «проекту майбутніх самозвершень» (Титаренко, 2003).

Наведені вище настанови наочно демонструють різну міру психологічної готовності молодих людей набути економічної самостійності. Респонденти, які пов'язують це із зовнішніми умовами (стабільна робота, «прибуткове місце», створення своєї сім'ї), зовсім не готові до того, щоб функціонально сепаруватися від батьків («фінансова незалежність – це утопія...») і по суті, виявляють ознаки низького рівня готовності до набуття економічної самостійності. На противагу їм молоді люди, які вважають, що все залежить лише від них, більшою мірою демонструють готовність до того, щоби стати економічно самостійними людьми.

Кореляційний аналіз показав, що існує зв'язок між настановою молодих людей стати

економічно самостійними незалежно від будь-яких обставин та іншими показниками їхньої психологічної готовності. Зокрема, що вища переконаність респондентів у тому, що фінансова самостійність залежить від людини, а не від обставин, то більшою мірою в ситуації фінансових труднощів вони розраховують лише на себе ($r=0,156$; $p=0,011$), планують поточні витрати ($r=0,122$; $p=0,047$), а для підтримки фінансової стабільності віддають перевагу заощадженню коштів ($r=0,126$; $p=0,041$) чи їх інвестуванню у підвищення економічної грамотності ($r=0,234$; $p=0,000$).

Отже, певна частина студентів вже має економічну самостійність, а ті, хто не має, замислюються над її формуванням і усвідомлюють, які саме перешкоди заважають їм. Багато респондентів шукають способи заробітку, наприклад, від свого хобі; у багатьох сім'ях студентів навчають фінансової грамотності та розмовляють на тему їхньої економічної незалежності.

Найважливішими, на думку респондентів, є такі компетенції: відповідальність, впевненість у собі, самоорганізація, працездатність, результативність. Серед своїх компетенцій студенти виокремлюють також вміння працювати в команді, наполегливість.

Більшість батьків забезпечує своїх дітей повністю, але є частка таких студентів, які вже займаються трудовою діяльністю; підприємницькою діяльністю серед батьків займаються всього 13 % опитаних, що багато в чому є причиною відсутності прагнення цієї діяльності серед студентів. Батьки діляться зі студентами своїм професійним досвідом та своїми діловими контактами, але особливо не

сприяють тому, щоб їхні діти забезпечували себе самостійно.

Проведене дослідження показало, що показниками психологічної готовності до економічної самостійності у конкретній групі студентської молоді є: їх дії, пов'язані з плануванням витрат, спрямованість на самостійне вирішення своїх фінансових проблем, перевага ощадної та інвестиційної поведінки як засобу підтримки фінансової стабільності.

Усі вони корелюють із настановою на здобуття економічної самостійності молодими людьми поза зв'язком із зовнішніми обставинами (після закінчення школи чи закладу вищої освіти, або після того, як влаштуються на роботу). Системоутворюючим чинником психологічної готовності до фінансової самостійності є життєва позиція респондентів, що ґрунтується на значущості для них групи активних цінностей, пов'язаних з професійною самореалізацією, а також на внутрішньому локусі контролю в області досягнень та в області невдач. Така позиція, очевидно, формується у процесі отримання досвіду роботи і виявляється у конкретних настановах молодих людей на самостійність, причому не лише у сфері фінансової поведінки, а й пов'язану з умовами проживання.

Висновки з даного дослідження та перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Отримані дані свідчать про те, що формування економічної самостійності студентів в Україні значною мірою залежить від рівня їхньої фінансової грамотності, психологічної готовності до прийняття фінансових рішень, а також від рівня підтримки з боку соціальних

інститутів, таких як сім'я та заклади освіти. Наукова новизна дослідження полягає у виявленні зв'язку між суб'єктивною готовністю студентів до економічної самостійності та їхньою фактичною фінансовою поведінкою.

Для підвищення рівня економічної самостійності молоді необхідно розробити та впровадити інтегровані освітні програми з фінансової грамотності, які поєднують теоретичні знання з практичними навичками управління особистими фінансами.

У перспективі, майбутні дослідження можуть зосередитися на детальному аналізі впливу соціально-економічних факторів на економічну поведінку студентів, а також на оцінці ефективності різних освітніх програм з фінансової грамотності.

References :

- Bandura, A. (1977). *Self-efficacy: Toward a unifying theory of behavioral change*. *Psychological Review*, 84(2), 191-215.
- Deci, E. L., & Ryan, R. M. (1985). *Intrinsic motivation and self-determination in human behavior*. Springer.
- Hira, T. K., & Loibl, C. (2008). Gender differences in investment behavior. *Journal of Economic Psychology*, 29(3), 301-314.
- Lusardi, A., & Mitchell, O. S. (2014). The economic importance of financial literacy: Theory and evidence. *Journal of Economic Literature*, 52(1), 5-44.
- Mandell, L., & Klein, L. S. (2009). The impact of financial literacy education on subsequent financial behavior. *Journal of Financial Counseling and Planning*, 20(1), 15-24.
- Mistry, R. S., Benner, A. D., Biesanz, J. C., Clark, S. L., & Howes, C. (2010). Family and social risk, and parental investments during the early childhood years as predictors of low-income children's school readiness outcomes. *Early Childhood Research Quarterly*, 25(4), 432-449. <https://doi.org/10.1016/j.ecresq.2010.01.002>
- Shim, S., Serido, J., & Tang, C. (2020). The ant and the grasshopper revisited: The present psychological benefits of saving and future-oriented financial behaviors. *Journal of Economic Psychology*, 33(1), 155-165.

Bond, R., Kutsenko, O., & Lozynska, N. (2010). *Finansova hramotnist ta obiznanist v Ukraini: fakty ta vysnovky* [Financial literacy and awareness in Ukraine: Facts and conclusions] (2-he vyd., dop. ta vypr.). Proekt USAID "Rozvytok finansovoho sektoru" (FINREP). Kyiv, Hrudnia 2010, 42 p. URL: www.svb.org.ua/sites/default/files/finlit_survey_6dec2010_ua.pdf

Tytarenko, T. M. (2003). *Zhyttevyi svit osobystosti u mezhakh i za mezhamy budennosti* [The life world of personality within and beyond the ordinary]. Kyiv, 2003.

Tyshchenko, O. I. (2017). *Napriamy rozvytku finansovoi osvity v Ukraini* [Directions for the development of financial education in Ukraine]. *Visnyk Skhidnoukrainskoho natsionalnoho universytetu imeni Volodymyra Dalia*, (2)232, 109-113. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/479535.pdf>

Tetiana Melnychuk

Candidate of Psychological Sciences, Senior Researcher, Leading Scientific Collaborator of the Laboratory of Organizational and Social Psychology H.S. Kostyuk Institute of Psychology of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv (Ukraine)

FORMATION OF ECONOMIC INDEPENDENCE IN THE SYSTEM OF ECONOMIC SOCIALIZATION OF STUDENT YOUTH

ABSTRACT

The key aspects of the formation of economic independence among student youth under modern socio-economic changes have been analyzed. The role of financial literacy, socio-economic status, psychological characteristics, and the educational environment in the process of economic socialization of youth is considered. It has been established that economic independence is an essential factor for the social integration of students into society, contributing to their financial stability and independence.

It has been determined that young people with a higher level of financial literacy and work experience show a greater readiness for economic independence. The study revealed that the main obstacles to achieving financial independence are a lack of knowledge, time, and insufficient support from family and social institutions. The significance of factors such as mentorship, work experience, and access to financial services in developing economic independence among student youth has been identified.

The mechanisms for forming economic autonomy are revealed, including the development of critical thinking,

financial management skills, and the ability to adapt to economic instability. Special attention is paid to the impact of Ukraine's socio-economic conditions on the formation of students' financial behavior and their economic strategies. Psychological aspects such as self-efficacy and self-esteem, which determine the economic behavior of youth, are outlined.

It has been established that the economic independence of students largely depends on their psychological attitude towards financial independence, the level of financial literacy, and support from social institutions such as family and educational institutions. The scientific novelty of the study lies in identifying the connection between the subjective readiness of students for economic independence and their actual financial behavior.

The introduction of integrated educational programs on financial literacy, which combine theoretical knowledge with practical skills in personal finance management, is proposed. Emphasis is placed on the need for support from family and educational institutions to increase the level of economic independence of students. Prospects for further research may focus on studying the long-term impact of socio-economic and psychological factors on the economic behavior of youth in Ukraine.

Keywords: economic independence, financial literacy, youth socialization, economic behavior, socio-economic factors.

Мельничук Тетяна Іванівна

Кандидатка психологічних наук, старша дослідниця, провідна наукова співробітниця лабораторії організаційної та соціальної психології Інституту психології імені Г.С. Костюка Національної академії педагогічних наук України м. Київ (Україна)

СТАНОВЛЕННЯ ВЛАСНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ САМОСТІЙНОСТІ В СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

АНОТАЦІЯ

Проаналізовано ключові аспекти формування економічної самостійності студентської молоді в сучасних умовах соціально-економічних змін. Розглянуто роль фінансової грамотності, соціально-економічного статусу, психологічних характеристик та освітнього середовища у процесі економічної соціалізації молоді. Встановлено, що економічна самостійність є важливим

чинником соціальної інтеграції студентів у суспільство, що сприяє їх фінансовій стабільності та незалежності.

З'ясовано, що молоді люди, які мають вищий рівень фінансової грамотності та досвід роботи, демонструють більшу готовність до економічної самостійності. Дослідження показало, що основними перешкодами для досягнення фінансової незалежності є брак знань, часу, а також недостатня підтримка з боку сім'ї та соціальних інститутів. Виявлено значущість таких чинників, як менторство, робочий досвід і доступ до фінансових послуг у розвитку економічної самостійності студентської молоді.

Розкрито механізми формування економічної автономії, включаючи розвиток критичного мислення, навичок фінансового управління, а також здатність до адаптації в умовах економічної нестабільності. Особлива увага приділена впливу соціально-економічних умов України на формування фінансової поведінки студентів та їхні економічні стратегії. Окреслено психологічні аспекти, такі як самоєфективність та самооцінка, які визначають економічну поведінку молоді.

Встановлено, що економічна самостійність студентів значною мірою залежить від їхнього психологічного налаштування на фінансову незалежність, рівня фінансової грамотності, а також підтримки з боку соціальних інститутів, таких як сім'я та заклади освіти. Наукова новизна дослідження полягає у виявленні зв'язку між суб'єктивною готовністю студентів до економічної самостійності та їхньою фактичною фінансовою поведінкою.

Запропоновано впровадження інтегрованих освітніх програм з фінансової грамотності, які поєднують теоретичні знання з практичними навичками управління особистими фінансами. Наголошено на необхідності підтримки з боку сім'ї та освітніх установ для підвищення рівня економічної самостійності студентів. Перспективи подальших досліджень можуть бути зосереджені на вивченні довгострокового впливу соціально-економічних та психологічних факторів на економічну поведінку молоді в Україні.

Ключові слова: економічна самостійність, фінансова грамотність, соціалізація молоді, економічна поведінка, соціально-економічні фактори.

How to cite (як цитувати):

Melnychuk, T. FORMATION OF ECONOMIC INDEPENDENCE IN THE SYSTEM OF ECONOMIC SOCIALIZATION OF STUDENT YOUTH. *PSYCHOLOGICAL JOURNAL*, 10(3), 30–42. <https://doi.org/10.31108/1.2024.10.3.3> [in Ukrainian]

Мельничук , Т. СТАНОВЛЕННЯ ВЛАСНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ САМОСТІЙНОСТІ В СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ . *ПСИХОЛОГІЧНИЙ ЧАСОПИС*, 10(3), 30–42. <https://doi.org/10.31108/1.2024.10.3.3>

Дата отримання статті: 03.01.2024

Дата рекомендації до друку: 15.02.2024

Дата оприлюднення: 31.03.2024